

Szabó Péter

A VEGYES RÍTUSÚ HÁZASSÁGKÖTÉSEKNÉL ILLETÉKES PARÓCHUSRA VONATKOZÓ HATÁLYOS NORMA A KORÁBBI SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN*

TARTALOM: Bevezetés; 1. A rítusközi házasságnál illetékes közreműködő a régi jog szerint; 2. A vegyes rítusú házasságkötéseknél illetékes paróchusra vonatkozó hatályos jog rendelkezései; 3. A hatályos jog értelmezése; Kitekintés

Bevezetés

A rítusközi házasságoknál¹ illetékes paróchusra vonatkozó szabályozás változásai a CA kapcsán egyszer már jelentős interpretációs problémákat eredményeztek. A CCEO 1991-ben újra jelentékenyen módosította a vonatkozó normákat, ami ismét a jogalkalmazók érdeklődésének középpontjába állította a kérdést.

Noha az interrituális jogszabályok esetében a törvényszövegek egyértelműsége fokozott követelmény, paradox módon a keleti kódex kihirdetése óta eltelt évtizedben éppen e kérdéskörben merült fel a legtöbb bizonytalanság. Így például egyrészt ellentétes szerzői vélemények láttak napvilágot arra vonatkozóan, hogy a CIC 1115. kánonja módosította-e a mp. *Crebrae allatae* előírásait, másrészt magyar viszonylatban külön kérdésként vetődött fel, hogy a kódexek új normái miként érintették az interrituális részleges jogot.

Jelen munkánk elsődleges célja a vonatkozó hatályos jog magyarázata, különös tekintettel a megfelelő ok (*iusta causa*) fogalmának értelmezésére, és az ugyanezen kánon által kilátásba helyezett részleges joghoz való viszonyára. A hatályos jog elemzése előtt hasznosnak tűnik azonban a korábbi szabályozás áttekintése. Az ugyanis a jelen esetben mind a kódexbeli norma újszerűségének érzékeltetése, mind annak pon-

* A jelen tanulmány előadás formájában elhangzott a „Magyar Tudomány Napja 1999” című tudományos konferencián, Nyíregyháza (BGYTF) 1999. november 3-án.

¹ A rítusközi vagy vegyesrítusú házasság fogalma nem keverendő a vegyes házassággal (*matrimonium mixtum*). Ez utóbbi egy katolikus és egy másik megkeresztelt de nem katolikus fél között jön létre. A vegyes rítusú házasságnál ellenben mindkét fél katolikus, csak más sajátjogú egyház („rítus”) tagja.

tos magyarázata szempontjából fontos információkkal szolgál. A történeti visszatekintés esetünkben azért is különösen indokolt, mert – mint az az idősebb generáció számára közismert – a CCEO 831. kán. elődjeként szereplő CA 88. kán. 3. §-ának jelentésével kapcsolatban az Apostoli Szentszék Magyarországról megfogalmazott kérdésekkel kapcsolatban foglalt többször is állást.²

1. A rítusközi házasságnál illetékes közreműködő a régi jog szerint

1) A különböző plébániához tartozó házасulók felek esetében illetékes plébános 1917-es kódexbeli kijelölése valójában a korábban szokásjogon és részleges előírásokon alapuló rendet vette át.³ Ilyen esetben általános szabályként („pro regula habetur”) a menyasszony plébánosa volt illetékes *megengedetten* közreműködni, hacsak valamely jogszzerű kifogás nem merült fel.⁴

Noha a szöveg azt az idézett 2. § a)-ban kifejezetten nem jelzi, e norma csak az *azonos* rítusú párok házasságaira vonatkozott. Nyilvánvaló ez a § második részéből, amely a rítusközi házasságokra a főszabálytól eltérő kivételt közöl. *Vegyes rítusú* katolikusok közti házasság esetén ugyanis a házasságot a völegény *rítusa* szerint, továbbá az ő plébánosa előtt kellett megkötöni, kivéve, ha azt részleges jog másként rendelte.⁵

Az azonos rítusúak házasságára vonatkozó norma (2. § a) kötelező ereje alól minden jogszerű ok (*iusta causa*) mentesíthetett. A kánonjogi doktrína ezen kifejezésnek azonban nem tulajdonított egységes jelentést, ami miatt eltérő szerzői vélemények alakultak ki arra vonatkozóan, hogy a menyasszony plébánosának illetékességét megfogalmazó kánon (2. § a) vajon szoros értelemben vett kötelezettséget hordozó szabály-e (vere norma iuridica stricte obligans), s következésképpen valódi előjogot teremt-e az említett plébános számára vagy sem.⁶ Noha kétségtelennek tűnik, hogy a feltétel kikötése jogi szövegben mindig

² BÁNK, J., *Connubia canonica*, Romae 1959, 509-510; HOLLÓS, J., „Die Rechtsquellen und die Rechtslage der Griechisch-katholischen Kirche in Ungarn im Lichte des II. Vaikanums”, in *Kanon II* (1974) 119-121.

³ SIPOS, I. – GÁLOS, I., *A katolikus házasság rendszere*, Budapest ⁴1960, 500.

⁴ CIC 1917 can. 1097 – § 2 (a): *In quolibet casu pro regula habeatur ut matrimonium coram sponsae parrocho celebretur, nisi iusta causa exeuisset;*

⁵ 1097 can. § 2 (b): *matrimonia autem catholicorum mixti ritus, nisi aliud particulari iure cautum sit, in ritu viri et coram eiusdem parrocho sunt celebranda;* (kiemelés általunk).

⁶ Az ellentétes álláspontokhoz lásd pl. CONTE A CORONATA, M., *Institutiones iuris canonici, III, De Sacramentis*, Romae 1946, n. 559, 780.

valamely valódi kötelezettséget foglal magában (vagyis ahol egy szabály valamely okhoz köti az eltérő magatartás lehetőségét, ott valódi kötelezettségről kell beszélnünk⁷), az is nyilvánvaló, hogy ahol bármely megfelelő ok elégséges az ellentétes magatartás megengedettségéhez, ott a kötelezettség foka enyhe. Így a vőlegény plébánosa előtti esküvőhöz elegendő lehetett, például az, hogy a násznép nagyobb része volt annak plébániájához közelebb, sőt egyszerűen a felek abbéli óhaja is, hogy a vőlegény plébániáján esküdhessenek.⁸

A vegyes rítusú házasságra vonatkozó mellékszabály (2. § b) vonatkozásában viszont a jogerő pontos értékére vonatkozó hasonló dilemma fel sem merült. Ez egyrészt a kötelezettség parancsoló jellegű megfogalmazás-módjának volt köszönhető,⁹ másrészt annak, hogy a vegyes rítusú szabály alól a kódex – a „jogszerű ok” nehezen azonosítható kategóriájával szemben – csakis *objektív*, azaz részleges törvények által világosan lehatárolt esetekben engedett kivételt.

Mindent egybevetve az 1917-es *CIC* rendszerében a vegyes rítusú esküvőnél illetékes közreműködőre vonatkozó szabály rugalmas maradt, mivel az eltérő részleges jogot megengedő záradék révén továbbra is lehetőség nyílt a kódexbeli szabállyal ellentétes gyakorlat fenntartására (sőt elvileg kódex utáni kialakítására is). Magyarországon például a püspöki konferencia 1918. április 26-ai tanácskozása alapján kiadott *Instructio* úgy rendelkezett, hogy hazánkban – a korábbi gyakorlatot fenntartandó – a vegyes szertartású házasságok (is) továbbra is a menyasszony plébánosa előtt kötendőek.¹⁰

2) Az 1949. május 2-án hatályba lépett mp. *Crebrae allatae*¹¹ által adott párhuzamos szabály jelentősen eltért a fent elemzett latin kánontól.

⁷ „[...] verius quaedam obligatio profecto datur, quia Codex expresse requirit *iustam causam*, ut aliter fiat; atqui nulla causa opus est, ubi non agitur de obligatione”, CAPPELLO, F., *Tractatus canonico-moralis de Sacramentis*, III, Romae 1927, n. 688, 732.

⁸ SIPOS, *A katolikus* (vö. 3. jegyzet), 500.

⁹ [...] *in ritu viri et coram eiusdem parochi* sunt celebranda, szemben: *coram sponsae parochi* celebratur.

¹⁰ SIPOS, *A katolikus* (vö. 3. jegyzet), 500. (További ide vonatkozó részleges joghoz lásd a 1097. kán. 2. §-ának forrásait: ANDRÉS GUTIÉRREZ, D. [ed.], *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, VII, Romae 1994, p. 9498; valamint pl. *SCO Decl.* 24. V. 1930, in *AAS* 23 [1931] 346; *SCO decl.* 11. VI. 1930, in *AAS* 22 [1930] 354.)

¹¹ PIUS XII, mp. *Crebrae allatae*, 22. II. 1949, in *AAS* 41 (1949) 89-117, (a továbbiakban CA).

Az azonos rítusú személyek házasságára vonatkozóan az alapszabály is jelentősen változott, amennyiben a fenti latin rendelkezéssel ellentétben a keleti jog szerint az ilyen házasságoknál a *vőlegény* paróchusa lett illetékes. Mégis, annak köszönhetően, hogy e norma – ellentétes törvényes szokás vagy bármely jogszerű ok alapján – jelentős kivételeket engedett,¹² a két normarend eltérése nem tette szükségessé az egyes helyeken már stabilizálódott, a mp. előírásaival ellentétes gyakorlat felülvizsgálatát.

Komoly interpretációs feszültség keletkezett viszont a *ritusközi* házasságra vonatkozó közreműködési illetékesség újszerű szabályozásából. A keleti jog szerint az ilyen házasságokat immár mindig a férfi rítusa szerint és paróchusa előtt kellett megkötni. Ez alól a szabály alól a mp. szövege csak egyetlen, meglehetősen speciális kivételt engedett, névlegesen a „keleti területen” lakó- vagy pótlakóhellyel rendelkező férfi esetét. Egyedül számára volt lehetőség arra, hogy beleegyezését adja a házasság menyasszony szerinti paróchus előtt történő kötésébe.¹³ Miután a CA 88. kán. 3. § b) elhagyta a *CIC*-nek azt a részleges jogra utaló záradékát, amely alapján a menyasszony plébánosa máshol is illetékessé válhatott a közreműködésre, a mp. hatálybalépése után hamarosan felmerült a kérdés, hogy ez a változás mennyiben érinti a keleti-latin relációt. Mint ismeretes, arra a kérdésre, hogy a CA 88. kán. 3. § b) módosította-e a korábbi latin jogot, a Keleti Kodifikációs Bizottság (*PCCICOR*) 1953-as hiteles törvénymagyarázata megerősítő választ adott.¹⁴

Egyes területeken azonban a menyasszony szerinti plébános illetékességére vonatkozó korábbi gyakorlat lehetőségét (vö. *nuptiae ubi sponsa*) továbbra is igyekeztek fenntartani. Így a menyasszony szerinti illetékes paróchus/plébános előtti kötés tradicionális gyakorlatát a latin püspökök hazánkban is igyekeztek megőrizni. Először arra hivatkozva látták ennek lehetőségét, hogy Magyarország «regio orientalis», s következésképpen itt a keleti rítusú férfiak a CA 88. kán. 3. § b) értelmében

¹² CA can. 88 – § 3 (a): *Matrimonium coram sponsi parochi celebretur, nisi vel legitima consuetudo aliud ferat vel iusta causa excuset;*

¹³ § 3 (b): *matrimonia autem catholicorum mixti ritus, in ritu viri et coram eiusdem parochi sunt celebranda, nisi vir, domicilium vel quasi-domicilium habens in regione orientali, consentiat ut matrimonium ritu sponsae et coram huius parochi celebretur.* (A «regio orientalis» kánonjogi fogalmához lásd: mp. *Postquam Apostolicis Litteris* 303. kán.)

¹⁴ AAS 45 (1953) 313. (Megjegyzendő, hogy a korábbi kodifikáció rendszerében amely felfogása szerint a két jogrend között rítusközi kérdésekben *ex ipsa natura rei* volt közvetlen kölcsönhatás [vö. 1917-es *CIC* 1. kán.], aligha születhetett más válasz.)

jogosultak arra, hogy a menyasszony szerinti plébános előtti házasságkötéshez hozzájáruljanak.¹⁵ Az Apostoli Szentszék állásfoglalása azonban nyilvánvalóvá tette, hogy Magyarország nem keleti terület.¹⁶ A püspöki kar ezután részleges jog formájában deklarálta, hogy a vőlegény paróchusa *esketési elbocsájtó* adása révén a másik rítushoz tartozó papot is feljogosíthat az esketésre.¹⁷ A Kérdésben végül a Keleti Kongregáció leirat formájában adott hivatalos magyarázatot. Ez megerősíti, hogy a CA 88. kán. 3. § b-ben fellelhető «celebranda sunt» kifejezés által jelzett parancs alól helyi szinten senki nem adhat felmentést, hacsak nem az 1917-es CIC 81. kánonjának normája szerint, mely különleges körülmények között a helyi ordináriusnak mégis képessé teszi az egyetemes törvények felmentésére. A vőlegény paróchusa akadályoztatása esetén megbízást adhat más a vőlegény rítusa szerinti papnak, hogy közreműködhesse a házasság megkötésénél. Ha pedig nem volna elérhető a vőlegény szertartása szerinti pap, úgy az illető paróchus megbízhat bármely más rítusú papot is.¹⁸ A szentszéki válasz terminológiájában, meglepő módon, nem követi a feltett kérdést. Az utóbbi ugyanis nem a szóban forgó CA kánon *felmentésének* lehetőségére és nem is az esketési

¹⁵ MKPK, *Körlevél*, Prot. n. 2239/1953, (n. 2): *A különböző szertartású hívek közötti házasságokat a vőlegény szertartása szerint illetékes plébános előtt kell könni*, de a vőlegény hozzájárulásával a menyasszony szertartása szerint illetékes plébános előtt is köthető (kiemelés általunk).

¹⁶ A Keleti Kongregáció 1954. II. 8-i válaszána szövegéhez lásd: BÁNK, *Connubia canonica* (vö. 2. jegyzet).

¹⁷ MKPK, *Körlevél*, Prot. n. 806/1954: *A különböző szertartású hívek közötti házasságokat a vőlegény szertartása szerint illetékes plébános előtt kell megkönni*, s csak a vőlegény plébánosának elbocsájtójával (licentia) köthető a házasság a menyasszony plébánosa előtt (kiemelés általunk). Ugyanezen norma a Hajdúdorogi Egyházmegye Körlevelében is megjelenik: 1238/1954.

¹⁸ Arra a kérdésre, hogy „possuntne parochi sponsi in nuptiis mixti ritus licentiam assistendi in casu particulari concedere parochis diversi ritus quoque, vel in territoriis dioceseos Hajdudoroghiensis, quae territorium commune habet cum diocesis latini ritus, semper servandum est praescriptum can. 88. § 3 a quo ergo ne ex iusta causa quidem, sed tantum ex licentia Sedis Apostolicae datur exceptio” a Kongregációtól a következő válasz érkezett: „Dal precepto contenuto nel verbo «celebranda sunt» come è ovvio nessuno può dispensare che secondo la norma che autorizza, in speciali circostanze, la dispensa dalle leggi canoniche (cf. can. 81 CIC). Qualora il parroco dello sposo fosse impedito, egli può delegare un altro sacerdote del rito dello sposo ad assistere alla celebrazione del matrimonio. Che se ne vi fosse un sacerdote del rito dello sposo, allora il medesimo parroco può delegare qualunque sacerdote di un altro rito” (15 giugno 1954, Prot. n. 127/49), idézi: BÁNK, *Connubia canonica* (vö. 2. jegyzet), 509-510.

joghatóság akadályoztatás esetén *delegálhatóságára* irányult. Mint az az idézett szövegből kitűnik, kérdésként egy más rítusú pap felmentésnél egyszerűbb eljárással, tudniillik – a vőlegény saját paróchusa által kiadott – *esketési elbocsájtó (licentia assistendi)* révén történő illetékessé tételének lehetősége merült fel, pontosabban egy ilyen cselekmény megengedettsége.

Mindenesetre, a *responsumot* a feltett kérdés első részére adott negatív, míg második részére adott megerősítő válaszként értelmezték, mint az az idevonatkozó későbbi részleges jogalkotásból is kitűnik.¹⁹

* * *

A zsinat előtti latin és keleti normatíva közös jellemzője volt tehát egyrészt az, hogy külön szabályozta a vegyes szertartású házasságokat, másrészt az, hogy ezek esetében a közreműködési illetékességet mindig *objektív* (jogszabályi) kritériumok alapján határozta meg. A mp. CA ugyanakkor vegyes szertartású házasságoknál megszüntette a főszabály alóli *törvényi* kivétel (CIC 1097 2. § b szerinti részleges jog) lehetőségét. Ebből következően – *rendes* körülmények között – egyedül a Keleti Kongregáció volt illetékes arra, hogy a CA 88. kán. 3. § b mint egyetemes törvény által megfogalmazott kötelezettség alól *felmentést* adva, olyan esetben tegye illetékessé a menyasszony szerinti paróchust a megengedett esketésre, amikor a vőlegénynek is volt saját paróchusa az adott területen és közreműködését semmi sem akadályozta. Továbbra is

¹⁹ (n. 1) *Mivel egyetemes egyházi törvény (Crebr. All. 88. c. 3. §) írja elő azt, hogy a vegyesszertartású katolikusok házasságát a vőlegény rítusa szerint kell megkötni, a vőlegény paróchusának nincs joga engedélyt adni arra, hogy ilyen esketés a menyasszony szertartása szerint történjék. (n. 2) A vegyesszertartású házasságkötéseket szabályozó eme egyetemes törvény alól tehát csak a vőlegény Ordináriusa adhat felmentést és az is csak a CIC c. 81-jában felsorolt különleges körülmények között. Egyébként csak a római Szentszék felmentése alapján lehet a vegyesszertartású házasságokat a menyasszony szertartása szerint megkötni. (n. 3) Ha pedig a vőlegény paróchusa akadályozva van, a vegyesszertartású házasságnál való közreműködésben, úgy a vőlegény szertartásával azonos rítusú más papot kell felhatalmazni (delegare) az esketésre. S csak akkor delegálhat a paróchus más szertartású papot, ha nincs ott a vőlegény szertartása szerinti pap. Ez a delegáció természetesen csak paróchiája területén belülré adható. – Az 1954. évi II. számú körlevélben 806. szám alatt közölt rendelkezésnél az utolsó félmondat „csak a vőlegény... előtt” törlendő (kiemelések általunk), MKPK Körlevél, Prot. n. 3513/1954. Azonos értelmű Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevélhez lásd: Prot. n. 1238/1954. MKPK, Körlevél, Prot. n. 3513/1954; Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél, Prot. n. 1238/1954.*

adhatott viszont esketési elbocsajtót a vőlegény paróchusa abban az esetben, ha a házasságot olyan területen kívánták kötni, ahol nem volt keleti egyházszervezet.²⁰

2. A vegyes rítusú házasságkötéseknél illetékes paróchusra vonatkozó hatályos jog rendelkezései

A püspökök általános felmentői illetékességének zsinati deklarációja (CD 8a) nyomán a szóban forgó felmentés rendes körülmények között történő megadásának rezervációja megszűnt, s a megadás feltételrendszerét egyes területeken részleges jog is pontosította.

Lényegesebb változást hozott azonban az új kodifikáció. Ismeretes, hogy az 1983-as kódex elhagyta a vegyes rítusú házasságokra vonatkozó korábbi normát (CIC 1917. kán. 2. §). Az esketésnél való megengedett közreműködés tekintetében a CIC 1115. kán. ma pusztán annyit ír elő, hogy a házasságot azon a plébánián kell kötni, ahol a *felek valamelyike* lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkezik, vagy ahol már legalább egy hónapja tartózkodik. A házasság más helyen történő megkötésének megengedtségéhez a saját ordinárius vagy saját plébános engedélye szükséges. Az 1983-as törvénykönyv tehát – miután elődjével szemben – már nem tér ki a vegyes rítusú házasságok kérdésére, a maga részéről nem foglal állást sem a vőlegény rítusának prioritása, sem a vőlegény plébánosa előtti kötés kötelezettsége mellett.²¹

A latin és keleti jogrend részben eltérő rendelkezései és nem kevésbé a hatályba lépésük közötti időeltolódás a jogalkalmazás területén komoly interrituális feszültségekhez vezetett.²² A CIC 1983 hatályba lépésének interrituális jogra gyakorolt hatása megítélésében a kommentátorok között távolról sem volt (és mind a mai napig nincs is) egyetértés.

²⁰ Vö. POSPISHIL, V., *Interritual Law Problems in the United States and Canada*, Chesapeake City 1955, 144-145.

²¹ A latin kodifikátorok nagyobb csoportja a rítusbeli illetékesség kérdését a stóla jog kérdésére vezette vissza. Mivel az új jogrend ez utóbbi jelenség szűkítésére törekedett, végül a 1098. kán. 3. §-ának (*ius stolae*) eltörlése a rítus szerinti közreműködésre vonatkozó megengedtségi szabály mellőzéséhez is vezetett; vö. *Communicationes* 8 (1976) 1, 55-56.

²² Ezen – végső soron a keleti és latin jogrend egymáshoz való viszonyának eltérő magyarázataira visszavezethető – ellentétes szerzői álláspontoknak a CIC 111-112. kán. kapcsán adott elemzéséhez lásd: SZABÓ, P., „A sajtójogi egyháztagság a hatályos jog szerint (CIC 111-112. kán. – CCEO 29-38. kk.)”, in *Kánonjog* 1 (1999) 1-2, 33-68.

Ez a bizonytalanság az általunk vizsgált konkrét kérdés vonatkozásában is megjelenik. Így például *M. Wojnar* szerint a *CIC* 1115. kánonja nem módosította a keleti jogot, azaz a *CA* 88. kán. 3. § b érintetlenül megőrizte hatályát 1983. november 27-e után is.²³ Ezzel ellentétben mások úgy vélik, hogy az új latin kódex hatályba lépése nyomán – minthogy abból már kimaradt a vegyes rítusú házasságra vonatkozó *CIC* 1917 1097. kán. 2. § b szerinti külön rendelkezés – az ilyen házasságok esetében a törvényhozó megszüntette a völegény szerinti paróchus korábbi preferálását. Ebből viszont – érvelnek ez utóbbi szerzők – szükségszerűen az is következik, hogy az új latin kódex a párhuzamos keleti jogszabályt (*CA* 88. kán. 2. §-t) is módosította.²⁴

A *CCEO* 831. kán. 2. §-a szintén nem említi kifejezetten a vegyes rítusú házasságok esetét (*CA* 88. kán. 3. § b). Ugyanakkor itt – szemben a latin joggal – megmaradt a *CA* 88. kán. 3. §-ának első része. Ennek eredményeként a keleti kódexben továbbra is jelen van a völegény szerinti paróchus formális preferenciája. Mégis, abból adódóan hogy a szóban forgó kánon – a latin normához hasonlóan – immár szintén nem különböztet az azonos és a vegyes rítusú házasságok esetei között, a korábban csak az azonos rítusú keleti házasságokra vonatkozó rugalmasabb kivételrendszer ma a vegyesrítusúakra is kiterjed.

A mondottak eredményeként a keleti jog szerint a házasságokat főszabályként továbbra is a völegény paróchusa előtt kell kötni, mégis a rítusközi házasságokra vonatkozóan újra kiadható eltérő részleges jog, sőt – a korábbi joghoz képest döntő eltérésként – ilyen jogszabály hiányában is lehetséges a menyasszony paróchusa előtti esketés, ha azt megfelelő indok támasztja alá.²⁵

²³ WOJNAR, M., „Interritual Law in the Revised Code of Canon Law”, in *The Jurist* 43 (1983) 197; hasonló értelemben pl. Erdő Péter (vö. *Az Egyházi Törvénykönyv. A CIC hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal* [szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta Erdő P.], Budapest ²1986, 770).

²⁴ „Had the legislator intended to continue the norms of the *CIC* and *CA*, he would have retained them”, in POSPISHIL, V. – FARIS, J., *The New Latin Code of Canon Law and Eastern Catholics*, Brooklyn New York 1984, 29; ugyancsak a *CA* szóban forgó részletének hatályon kívül helyezése mellett vélekedik pl. F. Aznar, vö. *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada*, ECHEVERRIA, L. (dir.), (BAC 442), Madrid ²1983, 541.

²⁵ *CCEO* can. 831 – § 2 *Matrimonium coram sponsi parochia celebratur, nisi vel ius particulare aliud fert vel iusta causa excusat*; vö. *CA* 88. kán. 3. §: vö. 13. jegyzet.

3. A hatályos jog értelmezése

1) Mint mondtuk, jelentős szerzők értékelik egymással szögesen ellentétesen az 1983-as *CIC* hatályba lépésének a *CA* 88. kán. 3. §-ra gyakorolt hatását.²⁶

Ez a nézetkülönbség végső soron minden esetben a két jogrend egymáshoz való viszonyának eltérő értelmezésében gyökerezik. Nézetünk szerint a két kódex törvényhozó által szándékolt mai kapcsolatát a «lex posteriori derogat priori» elven alapulónál hűebben fejezi ki a két jogrend relatív autonómiáját feltételező értelmezés. Ennek lényege, hogy sem a *CIC* a korábbi keleti jog vonatkozásában, sem pedig a *CCEO* a *CIC* vonatkozásában nem minősül *lex posteriori* módjára vett kiegészítőnek. Így ellentétes tartalmuk esetén sem módosíthatják a másik jogrendhez tartozó korábbi jogszabályokat pusztán azon a címen, hogy ugyanazon témára vonatkozó ugyanazon törvényhozó által kiadott későbbi jogszabályok.²⁷

Eszerint a latin kódex önmagában nem helyezhette hatályon kívül a vele ellentétes keleti normákat, legyen szó akár egyetemes (*CA*) akár részleges jogszabályokról. Hasonló okból a *CCEO* 831. kán. 2. § sem módosítja közvetlenül a *CIC* 1115. kánonját. Ugyanakkor a két jogrend autonómiája – bár köztük ma nincs átjárhatóság a közvetlen modifikáció és kötelezés értelmében – mégsem jelenti azok egymástól való hermetikus szeparációját.²⁸ Így például ha egy ordinárius vagy szentségkiszolgáltató a másik kódex címzettjével kerül kapcsolatba, előfordulhat, hogy olyan előírásokkal találkozik, melyek a saját jogrendje megfelelő szabályaitól eltérnek, netán azzal szögesen ellentétesek. Noha az idegen kódexben található normáknak ők közvetlen nem címzettjei (alávettettei), azok közvetve mégis kötelezik őket, tudniillik amennyiben a más rítusú hívő vonatkozásában végzett cselekmények esetén maximálisan tiszteletben kell tartaniuk azokat.²⁹

²⁶ Lásd 20. és 21. jegyzet (Wojnar szemben Faris és F. Aznar).

²⁷ URRUTIA, F., „*Canones praeliminares Codicis (CIC). Comparatio cum canonibus praeliminaribus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO)*”, in *Periodica de re canonica* 81 (1992) 158; ERDŐ, P., „*Questioni interrituali (interecclesiali) del diritto dei sacramenti (battesimo e cresima)*”, in *Folia Canonica* 1 (1998) 10-11.

²⁸ ERDŐ, „*Questioni interrituali*”, (vö. 27. jegyzet) 12.

²⁹ BROGI, „*Il nuovo Codice orientale e la Chiesa latina*”, in *Antoniano* 66 (1991) 55; ERDŐ, „*Questioni interrituali*”, (vö. 27. jegyzet) 13.

A két jogrend említett autonómiája révén, amelyet közvetett módon törvényhozói megnyilatkozás is megerősített,³⁰ a CA 88. kán. 3. § b rendelkezése latin-keleti rítusközi házasságok esetében is megőrizte hatályát. Keleti rítusú vőlegény esetén tehát – megfelelő kánoni okból adható felmentés hiányában – a latin plébános annak ellenére sem működhetett megengedetten közre, hogy a saját joga 1983-tól már lehetővé tette a felek lakóhely szerinti plébánosai közötti szabad választást.

2) A CCEO 831. kán. 2. §-a vonatkozásában a kommentátorok ma is a vőlegény szerinti paróchus preferenciáját emelik ki.³¹ A kánon értelmezésének *gyakorlati* jellegű megközelítése esetén viszont elengedhetetlenül más pontra kerül a hangsúly. Arra a kérdésre ugyanis, hogy a hatályos jog szerint elégséges indok-e például a felek pusztá óhaja is arra, hogy a vegyes szertartású személyek közötti házasság a menyasszony paróchusa előtt legyen köthető, egyértelmű igenlő választ kell adnunk. Ezt a módosítást pedig – a férfi paróchusa elsőbbségének verbális hangsúlyozása ellenére is – a keleti kódex vezette be.

Mint láhattuk, korábban a törvényhozó interrituális relációban mindig objektív, azaz törvényi elemhez kötötte a menyasszony szerinti paróchus illetékessé válásának lehetőségét.³² A keleti kódex döntően változtatott e rendszeren, amikor – a CA 88. kán. 3. § b-beli külön-szabály elhagyása következményeként – a „megfelelő okból” fakadó széleskörű kivételrendszer a vegyes szertartású házasságokra is kiterjesztette.

A megfelelő ok (*iusta causa*) fogalmát nehéz pontosan definiálni, hiszen a törvény alóli kivételt lehetővé tevő okok elégséges jellege mindig csak az esetenként eltérő konkrét körülmények és az érintett törvény súlyának együttes mérlegeléséből állapítható meg. Bár az eltérő

³⁰ SECRETARIA STATUS, *Rescriptum ex audentia SS.mi.*, 26. X. 1992, in 85 (1993) 81; vö. BROGI, M., „Licenza presunta della Santa Sede per il cambiamento di Chiesa «iuris»”, in *Revista española de derecho canónico* 50 (1993) 665-667.

³¹ PRADER, J., *Matrimonio in Oriente ed in Occidente* (Kanonika 1), Roma 1992, 142; SALACHAS, D., *Il sacramento del matrimonio nel nuovo diritto canonico delle Chiese orientali*, Roma-Bologna 1994, 205; *Egyházi Törvénykönyv* (vö. 23. jegyzet), ³1997, 767, 770.

³² CIC 1917 1097. kán. 2. § b; CA 33. kán. 3. § b. Ezen az 1983-as egyházi törvénykönyv sem változtatott, amennyiben az interrituális normák hatályát – meggyőzőbb szerzői vélemények szerint – nem érinthette (vö. CIC 1. kán.). Vegyes szertartású házasságokra vonatkozóan a CIC 1115. kánonjának rendelkezéséből tehát legfeljebb az a következtetés volt levonható, hogy 1983-tól a latin fél szabadon választhatja a majdani házastársa keleti rítusa szerinti paróchust és esküvői szertartást.

cselekvés lehetőségét megfelelő okhoz kötő törvények, mint láttuk, valódi jogi kötelezettséget tartalmaznak, mégis a kánonjogban végső soron *bármely* olyan indok megfelelő oknak minősül, ami nem nyilvánvalóan igazságtalan.³³

3) Ugyancsak kérdésként merülhet fel, hogy a 831. kán. 2. §-ában kilátásba helyezett részleges jog hogyan viszonyul a megfelelő okból fakadó kivételekhez. Konkrétan egy ilyen részleges norma – tartalma legyen akár a kódexbeli főszabályt megerősítő, akár az alól kivételt képező, tudniillik amennyiben a menyasszony szerinti paróchust nyilvánítaná illetékesnek – vajon kizárhatná-e, hogy tőle is bármely megfelelő okból eltérhessenek?

A *Crebrae allatae* szövegét hozó első tervezet mai formára rövidítése kapcsán, indoklásában az érintett tanulmányi csoport csak azt hangsúlyozta, hogy ez esetben nem szükséges valamennyi keleti egyházra kötelező közös norma.³⁴ Ez önmagában még nem zárná ki a „megfelelő okból” származó kivételek lehetőségét megszorító részleges jog kiadását. Egy későbbi megnyilatkozás mindazonáltal egyértelművé teszi, hogy a kodifikáció véleménye szerint a *iusta causa* záradék kiiktatása nem fogadható el, mivel általa a norma túl restriktívvá válna.³⁵ Következésképpen egy a *iusta causa* záradék érvényesülését megszorítani szándékozó részleges törvény nyilvánvalóan ellentétes volna az egyetemes joggal, következésképpen jogerőre sem emelkedhetne (CCEO 985. kán. 2. § b).³⁶

Egyes szerzők hangsúlyozzák, hogy a férfi szerinti paróchust preferáló korábbi részleges jogszabályok a kódexek hatálybalépése után

³³ „Porro, causae iustitiae in eo dignoscitur, quod non sit ipsa evidenter iniusta, cum quaelibet causa, nempe id per quod fit aliquid, in iure canonico iusta causa esse possit”; PUGLIESE, A., „Causae canonicae”, in *Dictionarium morale et canonicum*; Pallazzini, P. (ed.), I, Romae 1962, 604. Mint ismeretes, a CCEO 1536. kán. § 2-a a lelkek javát minősíti a felmentés megfelelő okának. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a CCEO 831. kán. 2. §-a esetében a megfelelő ok nem pusztán a törvény szerinti kötelezettség felmentés útján történő elhárítását helyezi kilátásba, hanem önmagában minősül a törvény alóli kivétel *automatikus*an érvényesülő alapjának. Következésképpen ez esetben még a törvény *felmentéséhez* megkövetelt súlyú okok (pl. jelentősebb kényelmetlenség, morális lehetetlenség, nyilvánvaló lelki haszon) igazolódása sem látszik feltétlenül szükségesnek ahhoz, hogy ésszerű és arányos okról beszélhessünk (vö. cikkünk 6. jegyzete).

³⁴ *Nuntia* 15 (1982) 83.

³⁵ *Nuntia* 28 (1989) 114.

³⁶ Minthogy a kánon szövegében a *iusta causa* követi a részleges jog lehetőségére történő utalást, nyilvánvaló, hogy csak az előbbi képezhet kivételt az utóbbi alól és nem fordítva.

is érvényben maradtak.³⁷ E vonatkozásban nézetünk szerint külön megfontolást érdemelne, hogy a kódexbeli normatíva e ponton nem minősül-e téma teljeskörű újraszabályozásának?³⁸ Mindenesetre a CCEO 831. kán. 2. §-a legalábbis annyiban módosította a korábbi részleges jogot, amennyiben nyilvánvalóan ellentétes vele. Így a keleti kódex erejében az említett részleges jog rendelkezése alól is kivétel tehető bármely megfelelő ok alapján.³⁹

A vegyes rítusú katolikusok közötti házasságra vonatkozó részleges jogalkotásnak azonban bizonyos területeken a jövőben is lehet jelentős szerepe. Így például rendelkezhet arról, hogy a „megfelelő ok” alapján jogosultságot szerző közreműködő legyen kötelezett az eredetileg illetékes paróchus *értesítésére*. Az így kapott információk ugyanis biztosítják annak megítélhetőségét, hogy nem alakulnak-e ki olyan egyoldalú tendenciák, amelyek alapján valamely rítusú közösség érdekei már oly mértékben sérülnének, ami miatt megfelelő oknak (*iusta causa*) az igazolódása is kétségesse válna.

Kitekintés

A rítustörvények kódexbeli szabályozásának áttekintése egyértelműen arra utal, hogy a keleti katolikus egyházak kollektív érdekeinek védelmével szemben a kodifikáció végül az esetek döntő többségében a krisztushívők *magánautonómiáját* kifejező jogszabályok bevezetése mellett foglalt állást.⁴⁰ Ez az általunk vizsgált rítusközi kérdésre is igaz. Mint láthattuk, azzal hogy a *iusta causa* záradékot – most először – a vegyes rítusú házasságokra is kiterjesztették, 1991. október 1-jétől végső soron a felek határozhatják meg, hogy melyikük rítusa szerint kívánják a házasságkötés szertartását.

A rítustörvények változásai nem egy esetben már ma is komoly

³⁷ A magyar püspöki konferencia 1974-es rendelkezésének ilyen értelmezéséhez lásd: *Egyházi Törvénykönyv* (vö. 23. jegyzet), 767.

³⁸ Az „ordinatio ex integro” fogalmának komplex problematikájához lásd: *Comentario exegetico al Código de derecho canónico*, Marzoa, A. – Miras, J. – Rodríguez-Ocaña, R. (dir.), Pamplona 1996, vol. I, 283-286.

³⁹ Ennek fényében pontatlannak tűnik azon vélemény, amely szerint a keleti kánon a latinnal szemben nem tenné *ex iure communi* lehetővé a felek számára a paróchusaik közötti választási lehetőséget; így: SALACHAS, *Il sacramento*, (vö. 32. jegyzet) 205.

⁴⁰ A „rítustagság” kódexek révén adott újraszabályozásának részletes áttekintéséhez lásd: SZABÓ P., „A sajtójogú egyháztagság a hatályos jog szerint (CIC 111-112. és CCEO 29-38. kk.)”, in *Kánonjog* 1 (1999) 1-2, 33-68.

próba elé állítja a keleti katolikus egyházakat, s különösen a diaszpórában élő hívek további jelentős asszimilációját fogják eredményezni.⁴¹ A vegyes rítusú házasságokkal kapcsolatos új norma viszont – úgy tűnik – hogy nem rejt ilyen veszélyeket, hisz a házasság szentsége vételének szertartása önmagában semmilyen hatással sincs sem a felek, sem gyermekeik sajátjogú egyházbeli hovatartozására. (Más oldalról az sem kétséges, hogy az, aki legfeljebb csak eltérni hajlandó a keleti szertartás szerinti esketést, az aligha tekinthető *ténylegesen* egy keleti közösséghez tartozónak.)

Egyébként is, a rítusközi házasságoknál illetékes paróchus létének a kérdése a sajátjogú egyháztagság problematikáihoz képest másodlagos jelentőségű, amennyiben a formális rítustagságot nem érinti. Mindenesetre érdemes volna közelebbről megvizsgálni, a CA értelmezésével kapcsolatos fenti viták valódi indítékait. Kérdéses ugyanis, hogy – túl a jog helyes értelmezésének és a jog követésének általános szándékán – igazából mi is motiválta a magyarországi keleti katolikusokat a korábbi rendszertől való eltérésre? Ismereteink szerint ugyanis régióinkban a menyasszony szerinti paróchus illetékessége volt a megszokott gyakorlat, olyannyira, hogy két keleti katolikus közötti házasság esetében is ezt tekintették szabálynak.⁴²

Miután adott – a fent kifejtett – új törvényi norma, nemcsak a rítusközi együttműködés javítását, hanem a keleti katolikus egyházak valós belső érdekeit is az szolgálja, ha a régi rendszer (immár hatályon kívül helyezett!) szabályaihoz való ragaszkodás helyett keleti paróchusok megpróbálnak élni a jogszabály változás adta lehetőséggel. A normaváltozás ugyanis értelemszerűen nem csak azt eredményezte számukra, hogy veszítettek illetékességi körük kizárólagosságából (amennyiben immár a latin plébánosok a keleti vőlegény paróchusa által adandó esketési elbocsájtó nélkül is megengedetten esketnek vegyes rítusú házasság-nál), hanem azt is, hogy a keleti paróchus sem szorul esketési elbocsájtóra ahhoz, hogy latin vőlegény és keleti katolikus menyasszony házasságánál működjön megengedetten közre.

⁴¹ Ennek kiegyensúlyozására szolgálhat a *jogalkalmazásban* rejlő kompenzációs lehetőségek tudatos kihasználása, aminek hiányában viszont aligha kerülhető el egyes keleti egyházakat törvényi szinten védő asszimetrikus rendelkezések bevezetése, amelyeknek a lehetőségét a keleti kódex már ma is kilátásba helyezi (CCEO 29 és 33. kk.).

⁴² Vö. *Házasságjog* [GKHF jegyzet], Nyíregyháza 1965, (kézirat).

